

## KORLÁTOZOTT TEREK

SZOCIÁLIS JOGOK AZ ÉRDEMESSÉG ÉS A KRIMINALIZÁCIÓ  
ÁRNYÉKÁBAN

A hajléktalanság és az egzisztenciális kiszolgáltatottság kriminalizációja önmagában nézve, előzményeitől és kontextusától elszakítva nem más, mint egy (jogállamban) paradox és elfogadhatatlan megközelítésmód, amely alapjogi szempontból értelmezhetetlen módon a jogellenes cselekmény helyett egy helyzet, a nincstelen állapot szankcionálását eredményezi. Irányadónak tartjuk az Alkotmánybíróság 2012-es határozatában kinyilvánított álláspontját, amely egyértelműen rögzíti, hogy a hajléktalanság szociális probléma, amit az államnak a szociális igazgatás, a szociális ellátás eszközeivel és nem pedig büntetéssel kell kezelnie. Az emberi méltósággal összeegyeztethetetlen, továbbá teljességgel értelmetlen az, ha az állam a büntetés eszközeivel kényszerít bárkit szociális szolgáltatások igénybe vételére.

A legszükségesebb szegénység aktív és passzív megnyilvánulási formáit, a közterületi létet vagy a guberálást büntető jogszabályok fémjelzte megoldási kísérlet azonban – álláspontunk szerint – csak egy, az egyéni felelősség és az önhiba fogalmát központba helyező „szociális” szemléletmód körében értelmezhető. A kimondva vagy kimondatlanul a saját sorsért való személyes felelősséget, az önhibát központba helyező nézetrendszer a legitimitációs talaja az utóbbi évek során hazánkban az egyenlő méltóság elvét felülíró rendpárti, kriminalizációs hullámnak. Alkotmányjogi nézőpontból a szűkebben vett aggályos jelenséget, tendenciát nem önmagában, hanem a szociális biztonsághoz kapcsolódó juttatások körében is teret nyerő érdemességi személet tágabb kontextusában értelmezzük.

A hajléktalanokkal és az egzisztenciálisan rászorulókkal szembeni rendészeti-büntetőjogi fellépés, valamint a szociális jogok érdemességhez és egyéb feltételekhez kapcsolása ugyanakkor egyáltalán nem előzmények nélküli Magyarországon. Az előképek körében előkelő helyen említhető a guberálás, illetve a koldulás szabálysértési szankcionálása több településen (köztük például 2005-től Kaposvárott), a hajléktalanok frekvenciált közterületekről való kizso-

rítása érdekében alkalmazott, köztéri padokra szerelt karfák, a sajtó érdeklődését is kiváltó 2008-09-es „monoki kísérlet”, ezen belül a munkáért segélyt elve vagy éppen a szociális kártya bevezetése. A rászorultság miatti támogatást erodáló érdemességi szemlélet és a mindenhatónak hirdetett közmunkaprogramok egyik közvetlen kormányzati előképe éppen a 2008-ban indított *Út a munkához* program volt. Fontos azonban, hogy az említettek nagy része alapvetően helyi szintű, elszigetelt vagy burkolt jellegű, a jogállami intézményrendszer által kontroll alatt tartott intézkedés volt. 2010-től kezdődően azonban egyre erősebbé, nyíltabbá, országos szintű programmá váltak az önhibára építő, kriminalizációs törekvések.

A jogalkotás legmagasabb, alkotmányi szintjén a szemléletmód az Alaptörvény szociális jogi rendelkezéseinek megalkotásával kezdődött, majd a jogi szabályozás, a jogalkalmazás és a politikai kommunikáció által generált folyamat a 2013-as negyedik Alaptörvény-módosítás tetőzte be. Ez vég-ső lépésként nyíltan magába az alkotmány szövegébe emelte be – az Alkotmánybíróság által korábban alkotmányellenesnek nyilvánított és törvényi szinten megsemmisített – életvitelszerű közterületi tartózkodás szankcionálását.

Nem hagyható figyelmen kívül témánk szempontjából az a köztudomású és történelmileg igazolt tény sem, hogy a gazdasági nehézségek negatív hatást gyakorolnak az emberi jogok érvényesülésére. Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének jelentése is<sup>1</sup> figyelmeztet a 2009-től jelentkező gazdasági válság közvetlen és közvetett hatásaira Európa-szerte. Ezzel összhangban, magyar vonatkozásban az alapvető jogok biztosa hangsúlyozza az e tárgyban készült vizsgálatait összegző kötetében, hogy a társadalmi kohézió gyengülése, az előítéletes gondolkodásformák, a szélsőséges magatartások térnyerése és a bünbaképzés társadalom-lélektani folyamata mind a válság fogalmához köthető jelenségek. Ugyanígy a tágabb értelemben vett válság kontextusában értelmezhetőek a nehezedő gazdasági viszonyokra és a kiéleződő

AZ EMBERI MÉLTÓSÁGGAL  
ÖSSZEEGYEZTETHETETLEN,  
TOVÁBBÁ TELJESSÉGGEL ÉR-  
TELMEZETLEN AZ, HA AZ ÁL-  
LAM A BÜNTETÉS ESZKÖZEI-  
VEL KÉNYSZERÍT BÁRKIT SZO-  
CIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK  
IGÉNYBEVÉTELÉRE.

társadalmi problémákra adott – gyakran diszfunkcionális – állami válaszok. Egymással párhuzamosan figyelhető meg az állam kivonulása az élet egyes területeiről és emellett – a csökkenő állami szerepvállalás ellensúlyozására, a társadalmi többség vélt vagy valós érdekeinek érvényesítésére – a fokozódó kriminalizáció.<sup>2</sup>

Ebben a gazdasági-társadalmi kontextusban került sor a hatályos Alaptörvény szociális jogokkal kapcsolatos rendelkezéseinek megszüvegezésére. Az Alaptörvény értelmében a szociális biztonsághoz való jog nem csak, hogy formálisan elveszítette a meglévő minimális alanyi jogi jellegét, és állami törekvésként, államcélként került megfogalmazásra, hanem nyílt teret nyert az érdemesség elvárása. Nem lehet másként értelmezni azt az alkotmányi passzust, amely szerint törvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét a szociális intézkedést igénybe vevő személynek a közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodóan is megállapíthatja. Az Alaptörvény szövege felülről törte át a szociális jogok alapvetően a rászorultságra épülő szolidaritás logikáját: immár nem azt kell az államnak támogatni, aki rászorult, hanem e körből csak azt, aki ezt a közösségtől „megérdemli”. A fentiek alapján nem meglepő, hogy az elmúlt évek során az alacsonyabb szintű szociális jogi jogalkotásban, törvényi és rendeleti szabályokban is teret nyertek a rászorultságtól független, kifejezetten az elesettek „nevelésére” irányuló feltételek. Az általános szociális támogatási forma, az aktív korúak ellátására való jogosultság feltételeként az önkormányzat például rendeletben írhatja elő a lakóközösség rendezettségének, tisztán tartásának, higiénikus állapotának biztosítását. A „tiszta udvar, rendes ház” elvének előírása mellett említhető a szabály, amely értelmében – rászorultságtól függetlenül – meg kell szüntetni az ellátását annak, aki az éves felülvizsgálatot megelőző egy évben nem tud legalább 30 napos kereső tevékenységet igazolni.<sup>3</sup>

A szűkebb témákra visszakanyarodva, a hajléktalanság felszámolása és az egzisztenciálisan rászorulókat támogatása, a lakhatás területe vagy éppen a munkanélküliség csökkentése hagyományosan szociális jogi terület. A beavatkozás, a támogatás és segítség jellege, mértéke vagy megoszlása természetesen a világ minden demokráciájában komoly társadalmi viták tárgya. Magyarországon az utóbbi években azonban az eredendően szociális jogokkal összefüggő, második generációs alapjogi problémák a kormányzati intézkedések hatására egyre inkább

emberi jogi síkra kerültek, az emberi méltóságot érintő alapjogi problémaként értelmezhetőek. Ennek pedig az a nem elhanyagolható, mégis aránylag ritkán hangoztatott következménye lett, hogy másodlagossá vált az egyébként életbevágó szociális biztonsághoz való jog, az életmentő segítségen túlmutató, preventív jogvédő, megelőző beavatkozás, a hajléktalanság perifériáján lévők és a funkcionális hajléktalansággal küzdők programszerű, összehangolt segítése. Az említett *alapjogi átstrukturálódásra*, az emberi jogi oldal fokozott, közvetlen érintettségére számos példa hozható pusztán az ombudsmani gyakorlatból.<sup>4</sup>

A guberálás büntethetősége (Józsefváros, Kaposvár), az életvitelszerű közterületi tartózkodás szabálysértéssé nyilvánítása viszonylag ismertebb témakörök, de idesorolhatóak a bejelentés nélküli, közhatalmi eszközökkel végrehajtott hajléktalan-telep-felszámolások Budapesten (így Zuglóban és Ferencvárosban), a szociális és rendészeti feladatokat egyszerre ellátó „előállító” hajléktalanszálló beüzemeltetése vagy a budapesti aluljárók „megtisztításának” kampánya. A felsorolt intézkedések összességében már nem elszigetelt problémaként, hanem folyamatként értelmezhetőek. Relatív szerencse, hogy a jogalkalmazás tehetetlenségi ereje folytán a tényleges rendészeti fellépés a gyakorlatban kisebb intenzitású, mint amilyenre elvben a jogszabályok alapot adnának. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy a bírságolásra, előállításra jogalapot teremtő szabályozás, a szankcionálás és intézkedés pusztán lehetősége is igen komoly, fenyegető és méltóságsértő hatással van a jogérvényesítésre szinte képtelen hajléktalan emberek esetében. Ez a „fékezett habzású” végrehajtási séma pedig összességében mégis megfelelt annak a célnak, hogy a zavaró, problémás, a városképet, közhangulatot és egyebet romboló, zavaró hajléktalanokat, nincsteleneket elűzze a frekvenciát közterületekről.

Eközben az érdemességi személtre, a „többség” jogainak, érdekeinek védelmére alapozva a jogvédelmi szint csökkentésének igénye az alapjogi gyakorlat területén is jelentkezett. Az erős állami beavatkozás, a többségi szempontok érvényesítése, a költségvetés teherbíró-képességére való hivatkozás a szociális jogok esetében megszokott formulák, de első generációs személyiségi vagy szabadságjogok esetében halvány hivatkozások csupán. Az elmúlt években a vita ennek ellenére (a segítség módja és mértéke helyett) abba az irányba tolódott el, hogy akinek szinte semmije nincs, az alappal tiltható-e el még a köz-

javak használatától is mások kényelme és jóérzése érdekében. Az alapjogi dogmatikában bevett teszt helyett a szükségességnek és az arányosságnak egyfajta direkt számszerűsített dimenziói kerültek a diskurzus középpontjába. Számos olyan jogalkotói kísérletnek lehettünk a tanúi már az Alaptörvény negyedik módosításának elfogadását megelőzően is, amikor a többség érdekében is értelmezhető közérdekűség szolgál a klasszikus alapjogi hierarchiában legmagasabb szinten álló emberi méltóság korlátozásának alapjául. Jól példázza ezt a megközelítést az említett fővárosi „aluljáró-tisztítás” kapcsán az ombudsman és a főpolgármester között kialakult nyilatkozat-háború, amelyben a főpolgármester a többség érdekeire hivatkozva legitímálta az intézkedéseket, míg a biztos – a szükséges szakpolitikai intézkedésekre való felhívás mellett – alapjogi jelleggel ténylegesen már csak a nyomor minimumához való jogért küzdött a tiltó intézkedésekkel szemben.

Az Alkotmánybíróság egyébként joggal üdvözölhető döntései – így különösen a guberálás és az életvitelszerű közterületi tartózkodás szankcionálásának alkotmányellenessé nyilvánítása<sup>5</sup> – és relatív következetessége ellenére nem lehet szó nélkül elmenni az említett két határozat különvéleményeiben foglaltak mellett. Ezek indokolásában ugyanis a többségi alapjogvédő állásponttal szemben több alkotmánybíró is markánsan jogkorlátozó álláspont mellett érvelve nehezen értelmezhető megállapításokra ragadtatta magát. Álláspontjukkal a jogkorlátozást felkarolva annak legitim céljaként ismerték el a számszerű „arányosságot”, az általánosságban vett, alá nem támasztott közérdeket, a preventív jellegű szankciók alkotmányosságát.<sup>6</sup>

Komoly feszültségforrást jelent az, hogy e folyamatokkal párhuzamosan az alapjogvédő intézményeknek, így a bírósági rendszernek, az ombudsmannek és az Alkotmánybíróságnak *folyamatosan szűkült a mozgásteret* az alapjog-korlátozó intézkedések, elsősorban a jogi szabályozás jogállami kontrollálhatóságával kapcsolatban. A kriminalizációra irányuló, helyi szintű törekvéseket kezdetben még az „első védelmi vonal”, a törvényességi ellenőrzést végző kormányhivatalok is próbálták keretek közé szorítani. Az alapjogsértő jogalkotási lépésekkel szembeni egyre határozottabb ombudsmani fellépés, majd a témában a klasszikus alapjogi megközelítéshez hű alkotmánybírósági határozatok azonban nem az indokolatlan,

aránytalan, alapjogilag magyarázhatatlan jogalkotói irány visszafordításához vezettek, hanem a kereteket jelentősen átíró alaptörvény-módosításhoz. A módosítás – némiképp ironikus módon épp a lakhatás biztosítására irányuló állami törekvést deklaráló új alaptörvényi előíráshoz kapcsolva – megteremti az alkotmányi alapot arra, hogy a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást a jogalkotó jogellenessé minősítse. E rendelkezés az alkotmányossági standard szövegszerű felülírásával, „felülalkotmányozásával” az Alaptörvény belső koherenciájának kérdésességéhez is elvezet. (Az alapvető jogok biztosja éppen e belső koherencia érvényesülése védelmében indítványozta az Alkotmánybíróságnál az alaptörvény-módosítás felülvizsgálatát, a testület azonban az ombudsmani indítványt visszautasította és csupán az értelmezési keretek nyitottságát hangsúlyozta.<sup>7</sup>)

A negyedik alaptörvény-módosítás ezen a területen is drasztikusan legyengítette a működő jogvédelmi immunrendszert. Jelenleg úgy tűnik, az életvitelszerű közterületi tartózkodást tiltó zónák kijelölése csak egy kifejezetten aktivista, az alapjogi hierarchiára alapozó, az Alaptörvény rendelkezései között az emberi méltósághoz való jognak az értelmezési elsődlegességén nyugvó, de szövegelten értelmezéssel tekinthető alkotmányvértőnek. Ha az Alaptörvény valamennyi, a negyedik módosítással beépült rendelkezésének alkotmányi jelleget tulajdonítunk, már csupán az önkormányzati „zónarendeletek” túlzott buzdogsággal megállapított szabályai vonhatóak vizsgálat alá, de azok ténye és jogalapja már nem. Alkotmányossági felülvizsgálat tárgya lehet jelenleg elméletileg minden olyan szabályozás is, amely – közvetve vagy közvetlenül – a „jogszerűen” megrajzolt tiltott zónákon túlmenően is tiltja, akadályozza a közterület életvitelszerű használatát. Erre hivatkozva kezdeményezett az ombudsman alkotmánybírósági eljárást az emberi méltóságot sértő kaposvári önkormányzati rendeleti előírás miatt, amely a város teljes területén bírság kiszabásával szankcionálja az életvitelszerű lakhatásra használt ingóságok közterületi elhelyezését, illetve támadta meg a Kúria előtt a Fővárosi Közgyűlés rendeletét, amelyben indokolatlanul széles körben jelölte ki azokat a budapesti közterületeket, ahol jogszerűtlennek minősül az életvitelszerű tartózkodás.

AZ ALAPTÖRVÉNY SZÖVEGE FELÜLRŐL TÖRTE ÁT A SZOCIÁLIS JOGOK ALAPVETŐEN A RÁSZORULTSÁGRA ÉPÜLŐ SZOLIDARITÁS-LOGIKÁJÁT: IMMÁR NEM AZT KELL AZ ÁLLAMNAK TÁMOGATNI, AKI RÁSZORULT, HANEM E KÖRBŐL CSAK AZT, AKI EZT A KÖZÖSSÉGTŐL „MEGÉRDEMLI”.

A totális rendpárti-szankciós jogi és kommunikációs hengerrel szemben az alapjogvédelem kisebb győzelmeket, időleges eredményeket tud felmutatni. A teljes képhez tartozik, hogy az alkotmánybírósi határozatokat követően az életvitelszerű közterületi tartózkodás teljes körű és totális jellegű tilalma némileg szelídült (ha hivatalos felszólításra elhagyja a területet, akkor nem büntethető a hajléktalan), az akár azonnali elzárást eredményező szankcionálás átalakult, az önkormányzati rendeletekből pedig eltűnt a guberálás közvetlen, direkt szabálysértéssé nyilvánítása. A példaként említett zuglói statáriális hajléktalantelep lebontása kapcsán született olyan elsőfokú bírósági döntés, ami kártérítést állapított meg az érintettek számára, ennek hatására pedig más önkormányzatok (pl. Csepel, Újpest) visszakoztak hasonló intézkedéstől. Ezt ellenpontozza a fővárosi zónarendelet valósága, a hulladék tulajdonjogi helyzetének megváltoztatásával pedig a guberálás lopásként való szankcionálhatóságának lehetősége.

Ha nemzetközi vizekre evezünk, akkor minden bizonnyal egy mély és komplex elemzést is megérne az, hogy az Európai Unió egyes országaiban, különösen a „keleti végeken” a szociális jogok területén, a szociális biztonsághoz való jog érvényesülésével kapcsolatban a gazdasági válság milyen társadalmi, alapjogi feszültségekhez vezetett. Az előítéletesség és a szolidaritás csökkenése nemcsak nálunk figyelhető meg, Nyugat-Európában különösen a migrációval összefüggő szigorítások említethetők, felmerülhetnek esetenként kisebbségi vonatkozások (pl. romatelepek felszámolása Franciaországban), de ezek alapvetően lokális jellegűek maradtak. Magyarországon ugyanakkor példátlanul erőteljes az az említett kettősség, ami a szociális jogok relativizálása, önhibától való függővé tétele és az érdemességi szemlélet megjelenése, valamint az egzisztenciálisan rászorult, hajléktalan személyekkel szembeni „közrendvédelmi” rendszeti fellépés szabályozás szintjén való fokozása jelentett az utóbbi években. A hajléktalanság és más súlyos egzisztenciális státuszokkal szembeni rendszeti fellépést érintően a nemzetközi sztenderdek kapcsán az összevetést nehezíti, hogy nem igazán vannak hasonló, az európai jogvédelmi fórumokig eljutó, így referenciaként említhető ügyek. Véleményünk szerint ennek a hiátusnak az elsődleges oka, hogy ha van is ilyen jellegű szabályozás vagy jogalkalmazási gyakorlat, akkor ezek belső körben ma-

radnak, mivel a hazai bíróságok és alkotmánybíró-ságok kezelni tudják az alkotmányos kereteken túlterjeszkedő intézkedéseket. A nemzetközi, alapjogi aspektusú kritikákat ugyanakkor jól mutatja az ENSZ jelentéstevőinek állásfoglalása és felhívása 2012-ben, illetve a több mint 130 hajléktalanok jogaiért küzdő civil szervezetet tömörítő FEANTSA nyílt levele és határozott tiltakozása az Alaptörvény negyedik módosítása kapcsán 2013-ban.<sup>8</sup> A Velencei Bizottság negyedik Alaptörvény-módosítást érintő állásfoglalása – tartalmi kritika helyett – főleg arra a paradoxonra világított rá, hogy az Alkotmánybíró-ság által alkotmányellenessé nyilvánított rendelkezés hogyan válhat az Alaptörvény részévé és mércévé.<sup>9</sup>

Az említett magyar törvényi és alkotmányi szabályokkal összefüggésben magyar ügyek ezen a területen eddig nem kerültek az Emberi Jogok Európai Bírósága elé, leginkább praktikus okokból: az Alaptörvény negyedik módosítása óta kicsit több mint egy év telt csak el, és eleve igen nehéz a panasztétel e csoportok esetében. Bár a Bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseiből következően nem a szociális alapjogvédelem fóruma, de – éppen az emberi méltóság, illetve az egyenlő bánás-

mód sérelme miatt – egyáltalán nem kizárt, hogy a hatályos magyar szabályozás közvetve, konkrét eseten keresztül a legjelentősebb európai emberi jogvédő fórum elé kerül a közeljövőben. Jelzésértékű lehet ezzel összefüggésben az Európai Parlament – kötelező erővel nem bíró – állásfoglalása az Európai Unió hajléktalansággal kapcsolatos stratégiájáról, amely hangsúlyozza, hogy az Unióban „sürgősen véget kell vetni a hajléktalanok bármiféle kriminalizálásának, egész közösségek marginalizálásának”, ennek nyomán „felhívja a Bizottságot és a Tanácsot, hogy he-

lyezzenek politikai nyomást azon tagállamokra, amelyek szankcionálják a hajléktalanságot”.<sup>10</sup>

Tanulságos továbbá a szociális jogok és a méltóságvédelem terén egyébként kifejezetten attraktív-nak nem minősíthető amerikai egyesült államokbeli bírósági gyakorlat, amely az időszakonként népszerűvé váló tagállami életminőség-törvényeknek parancsolt megálljt. Ezen szabályozások kimondott és hangsúlyozott célja a városkép védelme volt, valamint a helyi lakosság „megóvása” a zavartól, bosszúságtól és kellemetlenségtől, amit a hajléktalan, elszegényedett, utcán élő, alvó, szükségleteit végző emberek látványa jelentett. Az Egyesült Államok

Legfelsőbb Bírósága már az 1960-as és '70-es években világossá tette, hogy senkit nem lehet sem közvetlenül, sem pedig közvetve – a szankcionálандó magatartások széles körének felsorolásával – pusztán a helyzete, státusza, állapota alapján büntetni, érvként pedig a jövőbeli bűnözés lehetősége nem fogadható el. Az 1990-es években az Amerikai Egyesült Államok Fellebbviteli Bírósága számos döntésében erősítette meg azt az álláspontot, hogy egyébként ártalmatlan (közterületi) cselekményért vagy pusztán a hajléktalanság okán bárkinek – akinek egyébként nincs hová mennie – őrizetbe vételét előírni alkotmányellenes.<sup>11</sup>

Végül szeretnénk felidézni azt, a fentiekhez képest szinte utópisztikus megközelítésmódot, amely az ezredfordulón jellemezte a magyar alapjogi diskurzust. Ekkor még a lakhatás jogának alanyi jogi jellege, legalábbis szituatív kikényszeríthetősége volt a kérdés az Alkotmánybíróság előtt. Az az egyébként igencsak tanulságos alapjogi diskurzus, amely 2000-ben az akkori ombudsmanok és az Alkotmánybíróság között a lakhatáshoz való jog tárgyában folyt, a mai alkotmányos viszonyok között álláspontunk szerint elképzelhetetlen lenne. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok biztosa azért fordultak az Alkotmánybírósághoz, hogy az foglaljon állást a tekintetben, hogy levezethető-e a szociális biztonság jogából a lakhatáshoz (de nem lakáshoz) való jog. Az Alkotmánybíróság ilyen tartalmú alanyi jogot általánosságban nem tekintett kiolvashatónak a szociális biztonságot deklaráló alkotmányi rendelkezésből, azt mindazonáltal rögzítette, hogy extrém, az életet és emberi méltóságot veszélyeztető élethelyzetekben, egyfajta „szezonális alapjogként” mindenkinek joga van egy minimális szintű gondoskodáshoz és segítségnyújtáshoz az állam részéről.<sup>12</sup> A kisebbségi biztos az Alkotmánybíróság határozatát némi kritikával illette, mivel a határozat „*az emberi méltósághoz való jog megvalósulását egy kétségtelenül indokolt és fontos, ám túlságosan szűk szempont szerint vizsgálja.*”<sup>13</sup>

A hajléktalanság a lakhatási szegénység legsúlyosabb formája, de jóval tágabb területről van szó annál, amit a téli krízisidőszakban az átmeneti, életmentő szállás vagy éjjeli melegedő jelent a hajléktalannak számára. Miközben a legextrémebb helyzetekre – a civilek aktív, nélkülözhetetlen segítsége mellett – van, pontosabban, szerencsés helyzetben lehet valamiféle (minimális, pillanatnyi) megoldás, a lakhatási szegénységgel kapcsolatos közép- és hosszabb távú stratégiák hiányoznak. Úgy tűnik, jelen helyzetben már nincs létjogosultsága az egykori kérdésnek, hogy létezik-e önálló, alanyi jogi, bármely for-

mában kikényszeríthetőséggel bíró lakhatáshoz való jog. A szociális jogi aspektus elhalványodása, a rendparti aktivitás mellett éppen itt nem jelenik meg a szükségszerűen cselekvő állam. Az Alaptörvény szövegében szereplő lakhatással összefüggő szerepvállalás és „törekvés” pedig nem tűnik többnek annál, bár – és talán ennek is örülni kell – kevesebbnek sem, mint amit az Alkotmánybíróság 2000-ben kimondott az államcél jelleggel és a széles mozgástérrel kapcsolatban. A rendelkezés valódi hivatkozási pont helyett inkább egy olyan „fügefalevélként” írható le, amely igyekszik eltakarni a lakhatás területével kapcsolatos állami szerepvállalás hiányát, adósságait. Szimbolikus szépségét jelentősen beárnyékolja az ugyanebben a cikkben található rendelkezés az életvitelszerű tartózkodás korlátozására, valamint az azzal rokon, fent részletesen kifejtett érdemességen alapuló jogalkotási tendencia.

## JEGYZETEK

1. Lásd FRA working paper on 'Protecting fundamental rights during the economic crisis' [http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/1423-FRA-Working-paper-FR-during-crisis-Dec10\\_EN.pdf](http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1423-FRA-Working-paper-FR-during-crisis-Dec10_EN.pdf)
2. SZAJBÉLY Katalin (szerk.): A válság vesztesei – a paragrafusok fogságában projekt. AJB projektfüzetek. 2013/3, lásd [http://www.ajbh.hu/documents/10180/124834/valsag\\_vesztesei\\_2013.pdf/11a8619c-6093-47c7-89fd-90a9db7e34b9?version=1.1](http://www.ajbh.hu/documents/10180/124834/valsag_vesztesei_2013.pdf/11a8619c-6093-47c7-89fd-90a9db7e34b9?version=1.1)
3. Itt említhető, hogy az ombudsman 2013-ban kezdeményezte a „tisza udvar, rendes ház” elvét tartalmazó felhatalmazás alkotmánybírósági vizsgálatát, mivel álláspontja szerint több szempontból aggályos az a felhatalmazás, amellyel élve az önkormányzatok a szociális támogatás feltételeként előírhatják és ellenőrizhetik a kérelmező lakóköznyezetének belső állapotát, rendezettségét. Az AB eljárás jelenleg folyamatban van, az ombudsmani indítvány itt érhető el: [http://www.ajbh.hu/documents/10180/111959/201303384A\\_i.pdf](http://www.ajbh.hu/documents/10180/111959/201303384A_i.pdf)
4. A kiszolgáltatott csoportok védelmét érintő ombudsmani gyakorlatot összefoglalja a *Pajzsuk a törvény* című kiadvány 4. fejezete. Lásd <http://www.ajbh.hu/documents/10180/125038/Pajzsuk+a+t%C3%B6rv%C3%A9ny+-+R%C3%A1szorul%C3%B320csoportok+az+ombudsmani+jogv%C3%A9delemben/1cc8924d-b610-4813-92f4-30c289223207?version=1.1>
5. Lásd 176/2011. (XII. 29.) AB határozat és 38/2012. (XI. 14.) AB határozat.
6. Különösen figyelemre méltóak Szívós Mária alkot-

- mánybíró említett határozatokhoz fűzött különvéleményei. A guberálás kapcsán az alkotmánybíró kiemeli például, hogy „...függetlenül attól, hogy kit milyen cél, avagy jól felfogott érdek vezérel arra, hogy a szeméttárolóban kotorásson, onnan a szemetet kivegye, vagy kiöntse, ez az egyre inkább elterjedő jelenség nem vitásan zavarja az adott lakókörnyezetben élők nyugalmát, háborgatja azok mindennapjait”. Az életvitelszerű közterületi lét szankcionálása kapcsán pedig arra jut, hogy „a szóban forgó tényállás nem azt az élethelyzetet rendeli büntetni, hogy egy adott személynek (bármely okból) nincs otthona, hanem egy ettől jogilag teljes mértékben elkülönülő és külön is értékelendő magatartást. Azt a magatartást, miszerint a hajléktalan (de a törvény általános személyi hatályára figyelemmel nem feltétlenül hajléktalan) személy életvitelszerű lakhatás céljára használja a közterületet.”
7. A hivatkozott 12/2013. (V. 24.) AB határozat és az ombudsman indítványának szövege: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1E09722E15EB5DA0C1257B5D001B9851?OpenDocument>
  8. FEANTSA állásfoglalást lásd <http://www.feantsa.org/spip.php?article1104&lang=en>, az ENSZ jelentéstevők véleményét lásd <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11829&LangID=E>
  9. A véleményt lásd [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)012-e)
  10. Az állásfoglalást lásd <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2014-0010+0+DOC+XML+V0//HU>
  11. Részletesebben lásd Don Mitchell: *The Annihilation of Space by Law: The Roots and Implications of Anti-Homeless Law. In The Right to the City. Social Justice and the Fight for Public Space.* New York, Guilford Press, 162. Magyarul lásd *Replika*, 2010/2, 72.
  12. Lásd 42/2000. (XI. 8.) AB határozat.
  13. Beszámoló a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről 2000. január 1. – december 31. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-352-nemzeti-es-etnikai-kisebbségi-jogok.html>